

Kaasrahastanud
Euroopa Liit

Eesti
tuleviku heaks

Meie elu on siin ilmas... Ajalikust ja ajatust.

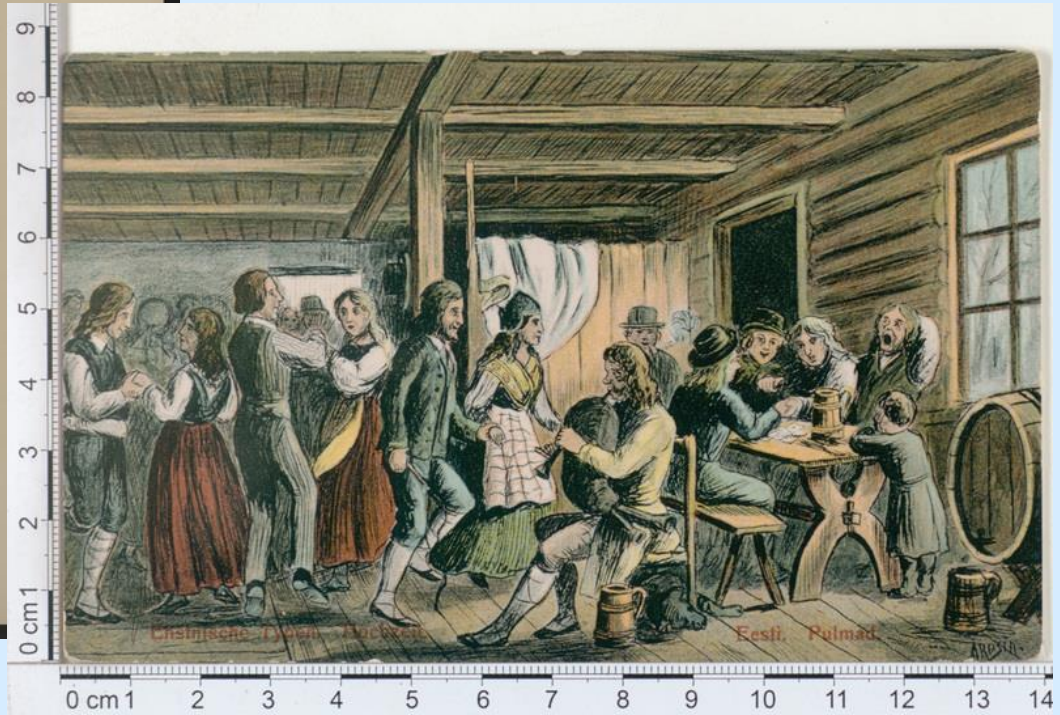
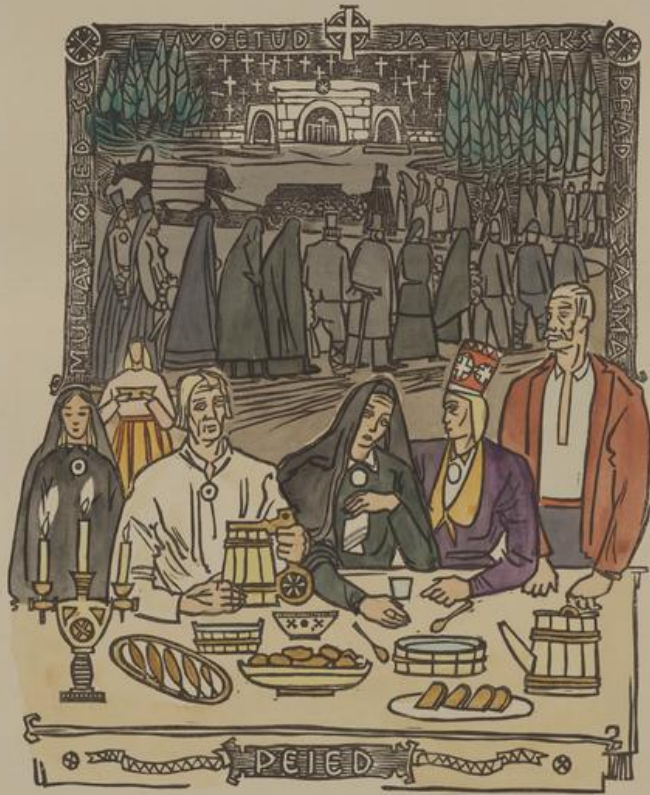
10. 04. 2024

Raplamaa 27. tervisekonverents

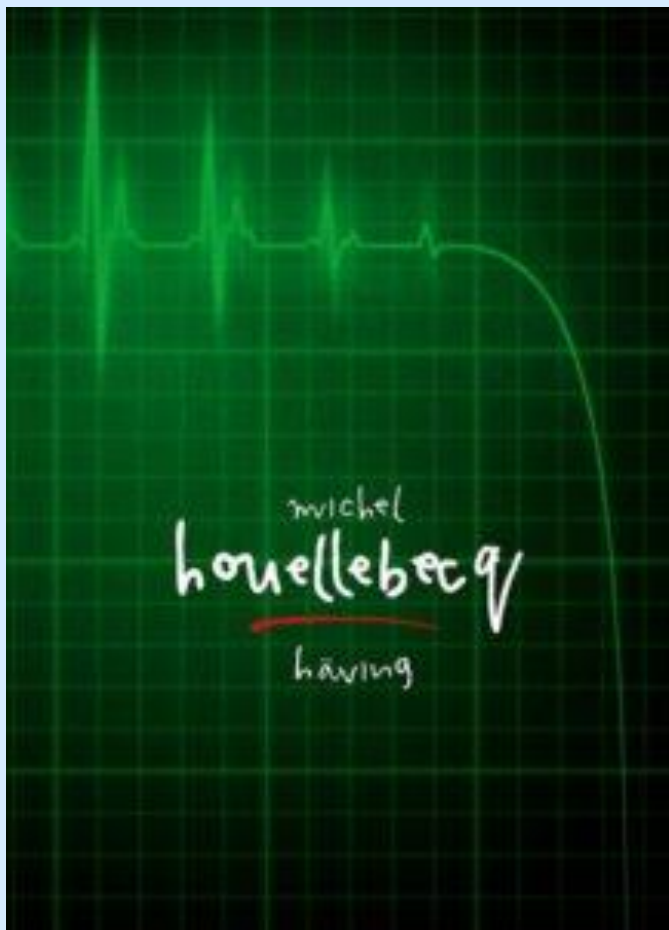
PhD Marju Kõivupuu

Tallinna Ülikool

Kontakt: kpuu@tlu.ee

Michel Houellebecq, Häving (2024)

Solidaarsusest ja lähedastest räägitakse palju, aga teate mis, enamasti surevad vanad inimesed üksi. Nad on lahutatud või pole kunagi abielus olnudki. Üksinda vananeda ei ole lõbus; aga üksinda surra on hullem kui miski muu. On siiski üks erand, rikkad saavad lubada kodupõetajat (lk. 477)

Marta Aliide **Jakovski**, Piret **Jaaks**, “**Lõpp**”. Tartu, Vanemuine 20.01. 2024

- Tänapäeval arvatakse, et **psühholoogia, ravimite ja ratsionaalse mõtlemisega saab lahendada kõik hingeprobleemid**, et enam pole tarvis esivanemate ja iseenda lugusid või uskumusi. Piisab diagnoosist. Surnu saab kohe tuhastada ja karbikesega auku panna, lastele ei peagi ütlema, mis emaga juhtus. **Aga surma ei saa ratsionaliseerida midagi asemele andmata** (Kaur Riismaa:

<https://www.sirp.ee/s1-artiklid/teater/loppu-ja-edasi/>

- Anonüümsed
“haiglamundris” vanurid

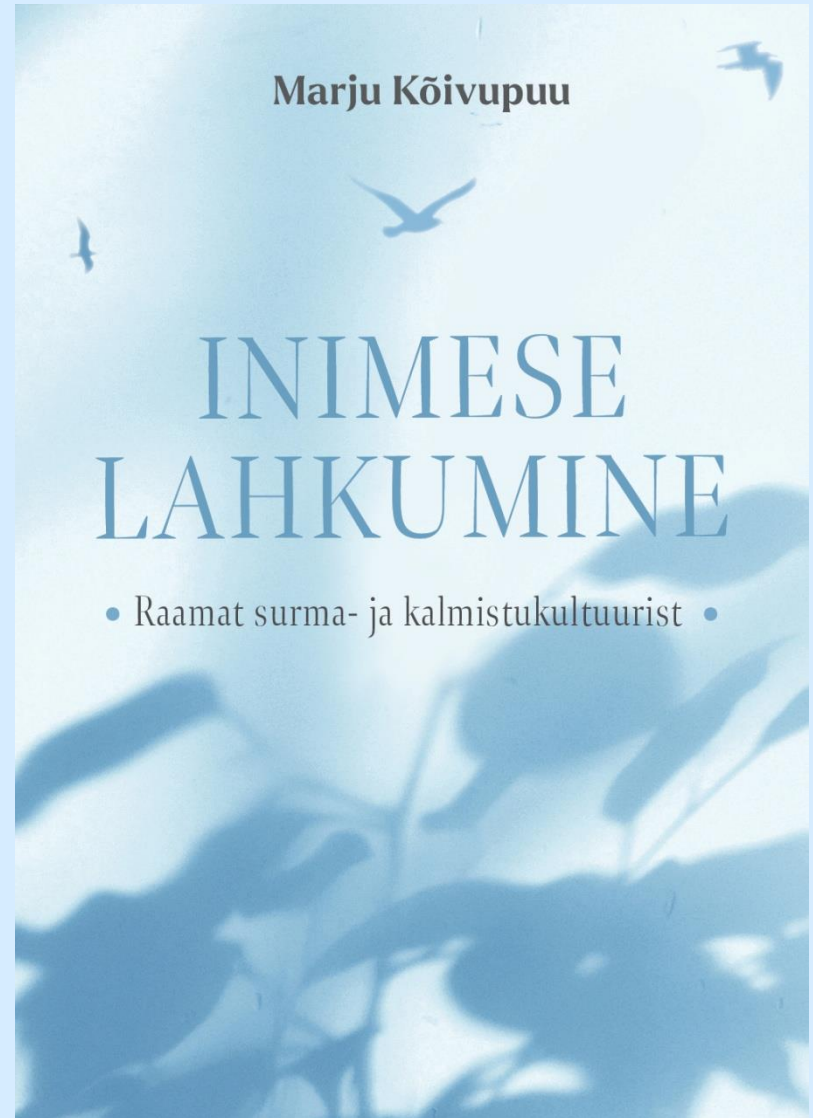
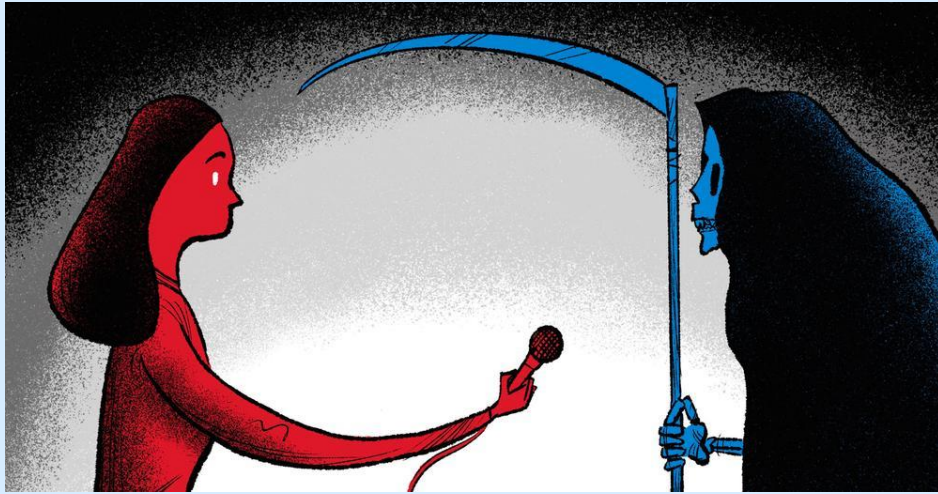
Suriya üksildus

- **Malk ei olnud esimene vananimene, kelle lapsed olid üksi jätnud surema ja ära läinud. Kardeti, et ta ei jää ka viimaseks. [- - -]**
Räägiti pigem avalikult skandaalist ja ainsa tütre kohustusest vana isa vastu. Ka see küsimus puudutas kõiki. **Igas perekonnas oli vanu ja järjest vähem noori.**

/Elin Toona, Kaleviküla viimne tütar. Tallinn, 1991./

- Meditsiiniliselt on **surm** – *exitus letalis* ja suremine **kehalise eksitentsi lõpp**.
- Filosoofiliselt võime küsida, **kas surm on moment või protsess?** Kui vastata küsimusele **raku tasandil**, siis on see **protsess**, sest erinevad rakud tulevad hapnikupuudusega erinevalt toime
- Surm kui **empiiriliselt tajutav sündmus**, surm kui **seisund** või surm kui **kirjeldav nähtus**
- **21. sajandi surm**, suremine ja lein on Lääne ühiskonnas üha enam muutumas **vaatemänguks** (nn **suured surmad**, suremine nõ online'is, Youtube vahendusel)
- **Kust saab inimene teavet surelik olemise ja surma kohta?**

Isikustatud surm on ilmselt läbi aegade üks enim ekspluateeritud modelle kujutavas kunstis, samuti kõikide teiste loojate ammendamatu muusa, kelle minekud ja tulekud ei allu surelike tahtele, kuid kelle kutsele tuleb meil varem või hiljem järgneda.

Sellepärast **me peame rääkima surmast** ja oluliselt varem, enne, kui oleme jõunud juba sellesse ikka, kus meil tuleb hakata oma vanemate, eakate sugulaste või kolleegide matuseid korraldama.

Surm ja matus ei ole pelgalt siitilmast ärsaatmistalitus, sealjuures nii lühike, kui vähegi võimalik. Väärikas ja mõtestatud siitilmast lahkumine on elu loomulik osa.

- Nii **surmahirm kui ka igavese elu otsingud** on kuulunud iidsetest aegadest inimeseks olemise juurde.
- Inimese suhe surmaga on leidnud endale püsiva koha **surmaennetes, surmaga seotud uskumustes, müütides ja muinasjuttudes, leina ja matustega seotud kombekäitumises.**
- Erinevates religioonides otsitakse vastuseid küsimustele, **mis saab inimesest ja tema keha elustanud hingest peale seda, kui hing on otsustanud keha igaveseks maha jätta.**
- Elab inimene edasi oma lähedaste mälestustes ja/ või lastes või on veel mingeid muid võimalusi?
- **Lein ja leinamisprotsess on sotsiaalse psühhoteraapia väga olulisi liike.** Mida traditsioonilisem on kogukond, **seda olulisemad on pikad (matuse)rituaalid, rituaalide varajatud nüansid, nendest täpne kinnipidamine.**
- Veel nelikümmend-viiskümmend aastat tagasi **võeti lapsi maast-madalast matustele kaasa ja nad õppisid nii-öelda osalusvaatluse ehk päris elus käigus, kuidas matustel käituda, mida teha. **Matuserituaalide üks peamine otstarve on aidata ka inimestel leina ja lähedase kaotusega toime tulla ning oma eluga edasi minna.****

- **Inimesi, kes tahavad kaua elada, on tunduvalt rohkem kui neid, kes on nõus vanaks saama** (Kai Saks)
- Haigusi saame põhimõtteliselt ravida (kuigi me tänapäeval veel kõiki haigusi ravida ei oska), kuid **vananemist peatada ei saa**
- Usutavasti nihkub lähiaastakümnetel **eaka vanuse piir koos pensionieaga 70ni (veel möödunud sajandi lõpuveerandil peeti eakaks 60aastasi ja vanemaid)**
- Tervelt vananev inimene peaks oma eluga iseseisvalt **toime tulema vähemalt 85. – 90. eluaastani**, pärast seda vajavad paljud siiski raskemates või ohtlikumates toimingutes teiste abi
- **Umbes pooled Eesti surmadest on tingitud vereringeelundite haigustest, seejärel tulevad kasvajad, millest põhjustatud surmadeni jõutakse vananedes järkjärgult.** Vanuseti on surmapõhjused väga erinevad. **Laste ja noorte surmadest on peaaegu pooled õnnetuste tagajärg.** Vanusega õnnetussurmade arv väheneb.

Inimesõpetuse tunnis kalmistule? Krematooriumi? Hooldushaiglasse? Sünnitusmajja?

- Inimesed reeglina **kardavad või tunnevad ennast ebakindlalt olukordades, mis neile on tundmatud, millega neil ei ole varasemalt isiklike kokkupuuteid ega/või kogemusi.**
- Eesti lastele, vastupidiselt paljude teiste riikidele praktikatele, **pole koolitundides vajalikuks peetud rääkida haigustest, vanadusest, surmast ja matustest.**
- On tähelepanuväärne, et **surmatemaatika on sünenud meie tõlke-lastekirjandusse.** Kui varasematel aastatel olid laste jaoks intrigeerivamad teemad seotud eneseleidmise, sõpruse ja tunnustuse otsimisega, siis **2020. aastal on laste jaoks huvitavad ka sellised teemad nagu haigused ja surm**

Traditsioonid

- Mõned ühiskonnad teevad kõik võimaliku, et hoida oma vanureid elus, mõned näevad eakaid seevastu probleemi ja koormana ning vabanevad neist eri viisil
- Tavaliselt võetakse vanuritelt elu **rändava eluviisiga hõimudes, rasketes looduslikes oludes või piiratud ressurssidega kogukondades**
- **Pärismaiste hõimude vanurid panevad ennast ise võimatusse olukorda** (üksi paadiga avamerele või muule tõenäoliselt surmaga lõppevale rännakule, naistel murtakse kael jne)
- **Tänapäeval surmaturism:** et suitsiididiabi pole Šveitsis karistatav nagu teistes riikides, pakuvad organisatsioonid oma teenust välismaalastele
- **Surmakohvikud**

- **Abistamismõtte peamisteks arendajateks on olnud usundid.**
- Vanade kreeklaste ja roomlaste arvates ei olnud **heategevuse mõtteks mitte niivõrd kannatuste vähendamine, vaid elu rikastamine**
- Eelkõige leskede ja orbude abistamist nimetati vajalikuks tegevuseks juba **Babüloonia kuninga Hammurabi õiguskodeksis 1750. a. eKr**, abistamist peeti tollal heaks kombeks.
- Vana ja Uus Testament jutustasid inimese inimarmastuse ja armuandide väärtusest.

- Keskajal (aastatel 400-500 pKr) - **kirikuseadus tegi vaeste toetamise rikastele kohustuslikuks.**
- Vanade eest pidi hoolitsema pereliige, **kellele oli määratud pärandus.**
- Tallinnas valitses keskajal selline kord, mille kohaselt **see, kes hoolitses vanainimese eest võis jätta kirikumaksud maksmata**
- Esimesed kirjalikud andmed **hoolekandelisest tegevusest Eestis pärinevad XIII-XIV sajandist ja on seotud ristiusu levikuga**

- Kõrvuti seekidega tegutses Tallinas ***begiinide maja***, mis asutati 15. sajandi algul.
- Begiinid tegelesid peamiselt haigete põetamisega, aga **begiinide maja oli ka ise hoolekandenasutus vanade või lesestunud naiste jaoks.**
- Vaesus oli keskaja ühiskonna üks pahesid, seepärast ei olnud hoolekande asutuste jõupingutused suunatud mitte vaesuse kui sotsiaalse probleemi lahendamisele, vaid vaeste eest hoolitsemisele.
- **Hoolekande efektiivsust sai mõõta selle järgi, kui hästi vaeseid suudeti toita ja riietada ning nendele peavarju anda.**

- **Majavaestele** jagati liha, seapekki, õli, võid, herneid, heeringat, lõhet, siiga, leiba jm.
- **Linnavaeste** toidusedelit täiendasid mitmesugused eraviisilised annetused (raha).
- Testamentides tavatseti jätta raha vaestele pärast annetaja surma korraldatava suure söömaja tarvis.
- Puudustkannatajaid ei unustanud linnakodanikud ühegi suurema peo ajal. **Gildide peajootude tarvis osteti spetsiaalselt **almuseleiba**; söök ja jook, mis peost üle jäi, jagati vaestele.**

- Keskaja linna elanikkond moodustas omaette terviku, n.ö. ühe suure pere, mis üritas muu hulgas hoolt kanda ka oma viletsate ja väetite liikmete eest.
- **Vastastikune abistamine oli üks linnakogukonda ühendavaid tegureid.**
- Vaesed olid n.ö. integreeritud ühiskonda, **neid oli vaja, et teistel inimestel oleks, kellele suunata oma head teod, päästmaks oma hinge.**
- Varanduse ümberjagamine annetuste ja almustega oli omal kombel ühiskondlike sidemete ja suhete kinnitamise viis. Samas võib tallinlaste vagasid annetusi käsitada ka kui investeeringut - mitte ainult annetaja hingeõnnistusse, vaid ka linna heaollu ja miks mitte tulevikku.

Meditisiin

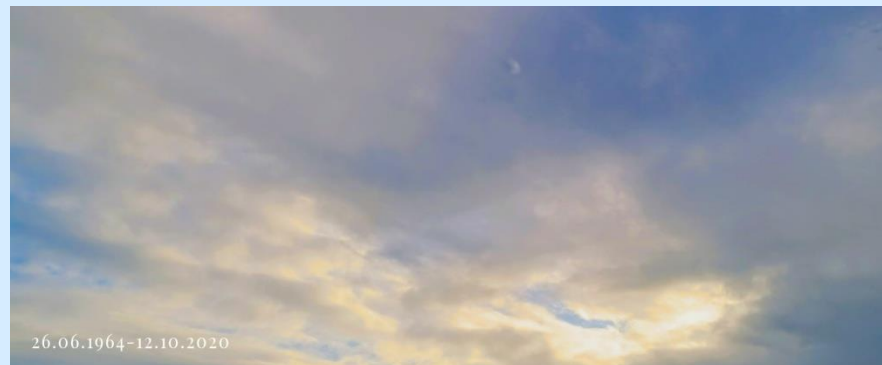
- **Arst** nii Vana-Kreeka kultuuriruumis kui ka näiteks judaistlikus kultuuriruumis **oli see, kes läks ise patsiendi juurde.**
- Hilisematel aegadel on komme kas käia patsiendi juures või vastupidi, pendeldanud ühest äärmusest teise.
- **Põetamine, tohterdamine ning sellega kaasas käiv patsientide eraldamine ühiskonnast käis kaasas kristliku maailmavaatega ja kristliku maailmavaate kinnistumisega Euroopas.**
- Tänapäeva meditsiini oluline **pragmatiseerumine/medikaliseerumine on pannud vanema osa ühiskonnast otsima arsti kes kuulaks, kellega saaks rääkida ja kes äärmisel juhul arvestaks patsiendi käsitleusega oma haigusest või ravimi väljakirjutamisel**

Surm on toode matusekeskusest

- Surmast ja matuste korraldamisest on saanud **äri**, see on müügiobjekt, toode
- Surma abstraktne kujutamine on toonud kaasa surma **võõrandumise ja tõrjutuse** - inimesi rahustab teadmine, et surijad jäävad neist kaugele.
- Arenenud ühiskondades sureb vaid ligikaudu **25%** inimesi kodustes tingimustes.
- “Professionaalne” suremine – surija antakse üha enam **professionaalide st haiglate vms kätte**
- Inimestel puudub tänapäeval võimalus surma isikliku kogemuse läbi tundma õppida.
- Probleemiks on **suhtlemine leinajatega** - tuntakse end olevat segaduses, sest ei osata matustel midagi öelda ega kuidagi käituda. Kogetakse olukordi, kus on tavaks leinajatele vormilist kaastunnet avaldada, piinlike ja sunnitudena.
- Surm on kolinud **virtuaalmaailma**.

Meie igavest virtuaalelu anna meile tänapäev ....

- Kui sotsiokultuuriliselt on surma defineerimiseks piisav **surnukeha olemasolu**, leinajate vahel jagatud rituaalid ja emotsioonid, siis **virtuaalmaailmas, kus puudub reaalne surnukeha, on surma kui sellise määratlemine juba märksa keerulisem**

Mis on muutunud?

- Kuni keskajani valitses “**kodustatud surm**” – **kontrollimatu suremus, surm oli kogu aeg kohal.**
- Suremine ja matusetalitus olid avalikud – kõik (naabrid) osalesid ja teadsid sellest, olid olemas **rollimudelid surma korral talitamiseks**
- 20.-21. saj – **surma eitamine/tõrjumine**, kuigi surma on ühiskonnas väga palju
- **Lääne kultuuris ei taheta näha elu ajalikkust, surm lülitatakse igapäevasest teadvusest välja, noorte kultus**
- Mõiste “**komplitseeritud lein**” vs elu terve suhtumine surma
- **Nutiseadmed loovad illusiooni**, et inimene kontrollib kõike /suudab kõike kontrollida...
- Meil on palju vaba aega&virtuaalreaalsus – **lõpetamata lein, suutmatus surmaga leppida, oskamatus nõ vabaks lasta**

Memento mori

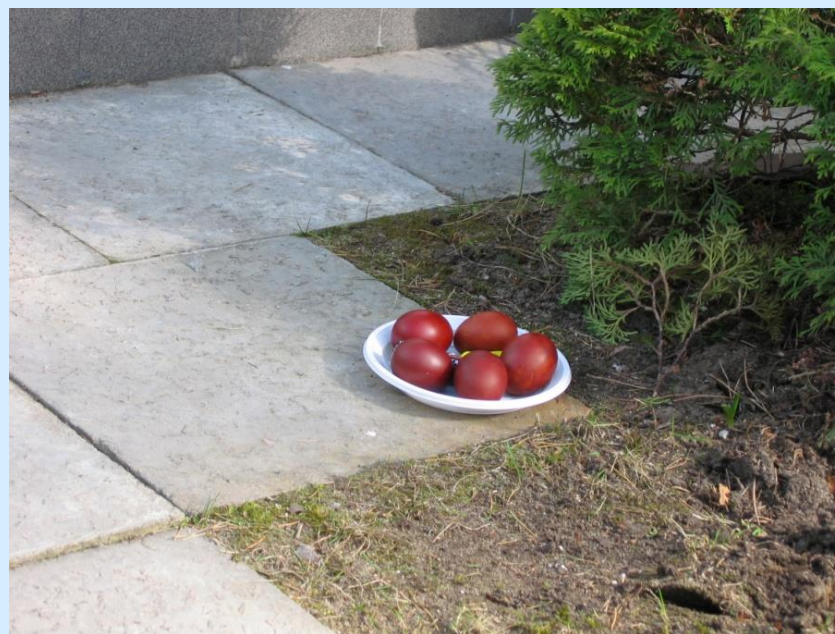
Kui siis sel talvepäeval teate saad,
et lahkusin ja mind on kantud hauda,
sa ära lase leinal võtta maad,
sest lein sööb hinge nagu rooste rauda.

Sa astu vaid, kui lubab külmakraad,
me kohvikusse, istu nurgalauda
ja päeva auks, mil mind on kantud hauda,
sa telli mõnus jook ja tubli praad.

Veel meenutades mõnd mu veidrat kihku
sa lõbusta end - muiga vaikselt pihku
ja kuulata, kuis tuulab lumetorm.

**Mind mäleta, kuid hetke naudi ise
ja tea, et surm on ainult olemise
üks teine, veidi harjumatum vorm**

/Kalju Kangur/

Täna tähelepanu eest!

